

Beregszászi Anikó – Dudics Lakatos Katalin: Huszonkettő

A kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés 22 évének története

Beregszászi Anikó – Dudics Lakatos Katalin: Huszonkettő. A kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés 22 évének története Törökbalint, Termini Egyesület, 2023, 172 pp.

Az 1980-as évek végétől egyre inkább felerősödő politikai és társadalmi változások lehetőséget adtak arra, hogy a kárpátaljai magyarság új célokat fogalmazzon meg, megalakítsa érdekvédelmi szervezeteit, fejlessze oktatási intézményrendszerét, különös tekintettel a szórványmagyarságra és a felsőfokú oktatásra. A helyi magyar közösségnek a gazdasági nehézségek és elvándorlás közepette a magyar nyelvű oktatás volt az egyik olyan kapaszkodó, amely a szülőföldön való megmaradást, az anyanyelv megőrzését és továbbadását elősegítette.

Huszonkettő címmel jelent meg a kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés ezredforduló utáni 22 évének történetét és törekvéseit ismertető kötet. Olyan aktuális kérdésekről tájékozódhatunk a könyvben, hogy mi a regionális nyelvváltozatok szerepe az oktatásban, milyen sajátosságai vannak az anyanyelvi nevelésnek kisebbségi-nemzetiségi helyzetben, mennyire segítik a nyelvi tolerancia és a beszédhelyzethez igazodó nyelvhasználat kialakítását a kárpátaljai iskolákban használt tantervek és tankönyvek. A kötet szerzői, Beregszászi Anikó és Dudics Lakatos Katalin, a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatói.

A könyv első fejezete összefoglalja az előzményeket, az oktatástervezés során megfogalmazott főbb célokat, az ezredforduló táján végzett kárpátaljai szociolingvisztikai vizsgálatoknak a témát érintő tanulságait. Az Iskola 2000 című kutatás egyik tapasztalata az volt, hogy az érettségi előtt álló tanulók az írásbeli tesztben nem-standard változatokat is használtak vagy fogadtak el helyesnek. „A vizsgálat adatai rámutattak arra, hogy a kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés hatékonysága számos nyelvi változó presztízsváltozatának elsajátíttatása terén alacsony. Vagyis immár empirikus adatokra hivatkozva kijelenthetjük: a felcserélő szemlélet a kárpátaljai magyar iskolák anyanyelvoktatásában kudarcot vallott” (22). Az eredmények egyre sürgetőbbé tették az anyanyelvi nevelés korszerűsítését.

A második rész áttekintést ad arról, hogy a hozzáadó szemlélet és a hasznosítható nyelvi tudás közvetítése mennyire van jelen a kárpátaljai iskolákban használt

tankönyvekben. Már az 1990-es évek közepétől egyre többen megfogalmazták, hogy a kárpátaljai magyar anyanyelvoktatásban nagyobb hangsúlyt kellene tenni a nyelvi változatosságra, a helyi nyelvváltozatokra és a különböző kommunikációs helyzethez igazodó nyelvhasználat kialakítására. A szerzők a szemléletváltás szükségességét a következőkben látják: „a nyelvtant nem öncélúan kell tanítani, hanem azért, hogy a tanuló könnyen, magabiztosan és tudatosan tudjon válogatni a rendelkezésére álló nyelvi elemek közül, amikor egy konkrét élethelyzetben kell szóban vagy írásban megnyilvánulnia” (33).

A Kótyuk István és munkatársai által 2005-ben készített tantervben, valamint a 2005 és 2011 között megjelent tankönyvekben a szociolingvisztikai és dialektológiai kutatások eredményei már nagyobb hangsúlyt kaptak. Emellett Beregszászi Anikó útmutatót és feladatgyűjteményt készített az anyanyelvi órákhoz (*A lehetetlent lehetni*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2012), valamint részletesen ismertette a magyar tannyelvű oktatási intézményeket, az anyanyelvi oktatás céljait, feladatait, tartalmi és módszertani kérdéseit (*Alkalmi mondatok zongorára. A magyar nyelv oktatásának kihívásai kisebbségben*. Törökbálint, Termini Egyesület, 2021).

A 2005-ös tanterv nem a felcserélő (szubtraktív), hanem a hozzáadó (additív) szemléletet ajánlja a magyartanároknak. Tudvalévő, hogy a közösség életében és az anyanyelv megtartásában a nyelvjárásnak is megvan a maga szerepe. Péntek Jánost idézem: „A határon túli régiókban a nyelv megtartása nem képzelhető el a nyelvjárásokban való megmaradás nélkül” (*A nyelvjárások többletértéke a külső régiók kettősnyelvűségében és kétnyelvűségében*. In: Bódi Zoltán – Ferenczi Gábor – Pál Helén szerk., *A magyar nyelvjárások a XXI. században – nyelvstratégiai megközelítésben*. Budapest, Magyarságkutató Intézet, 2019. 77).

A 2010-ben megjelent középiskolai tantervet szintén a hozzáadó szemlélet jellemzi. „A középiskolai tananyagtartalomban, mely stilisztikai, szociolingvisztikai és retorikai ismeretekre épült, olyan témák jelentek meg, amelyek a nyelvi otthonosságérzet és a nyelvi tolerancia kialakítását célozták, figyelembe véve, hogy a kárpátaljai magyarság a magyar nyelvterület peremén élő kétnyelvű beszélőközösség” – írják a szerzők (37–38). Példaként említhető, hogy a 10. osztályos tankönyv a kárpátaljai magyarok névhasználatának és nyelvjárásának sajátosságaival is foglalkozik. „A kapcsolódó feladatok mindegyike azt a célt szolgálja, hogy a kárpátaljai magyar iskolás a nyelvjárásokkal, az anyanyelv-változatával kapcsolatban magabiztos, pozitív attitűddel találkozzon a standard tanulásának folyamata során is. Hiszen ez elengedhetetlen a szituatív nyelvhasználat, a magabiztos nyelvi tudat kialakításához” (53–54).

A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy a 2013 és 2019 között készült tankönyvekben „nem jelenik meg sem a szociolingvisztikai, sem a hozzáadó szemlélet. Nem jelennek meg a kárpátaljai nyelvi helyzetet jellemző jelenségek,

sem az erre vonatkozó dialektológiai, szociolingvisztikai kutatások eredményei” (54). Éppen ezért nagyon fontos, hogy a jövőben a tankönyvek lektorálásakor az említett szempontokra is figyelmet fordítsanak.

A könyv harmadik és negyedik fejezete kárpátaljai magyar iskolások és tanárok nyelvi tudatára és attitűdjére vonatkozó felmérések eredményeit mutatja be. A 2006–2008-ban végzett kutatásban 37 település 46 oktatási intézményéből vettek részt iskolások. Az eredményeket Dudics Lakatos Katalin doktori értekezésében részletesen ismertette (*Kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudata és attitűdje*. Budapest, ELTE BTK, kézirat, 2010). A 2018-ban végzett vizsgálat, amelyben 100 pedagógus és 280 iskolás vett részt, egybevetésekre is lehetőséget ad, s egyúttal arra is következtethetünk az adatokból, hogy a 2005-ös tantervnek milyen hatása volt a nyelvi attitűdökre. Az eredményekről röviden azt mondhatjuk, hogy a regionális nyelvváltozatokkal és annak beszélőivel jóval elfogadóbbak voltak a 2018-as felmérésben résztvevő tanulók: „valóban megfigyelhető változás a nyelvjárások megítélése kapcsán a 2005-ben megjelent magyar nyelv tanterv életbe lépése óta. A tanulók jóval nagyobb arányban nyilatkoznak jóindulattal a nyelvjárásokkal, nyelvjárási beszélőkkel kapcsolatban, mint korábban. A kifejtett véleményük is objektívebb, racionálisabb szemléletről vall” (93–94).

A pedagógusok körében végzett vizsgálatok eredményei ugyancsak pozitív változásokat mutatnak. Mivel a nyelvi attitűdök alakításában nemcsak a magyartanároknak van szerepük, célszerű volt más szakos tanárokat is bevonni a felmérésbe. Bár a 2008-as vizsgálatban résztvevő pedagógusok többsége érzékelte, hogy a környezetükben beszélnek nyelvjárásban, többségük válaszából a távolságtartó attitűd érződött. A hozzáadó szemlélet inkább azoknál volt felfedezhető, akik részt vettek továbbképzéseken, tájékozottabbak voltak nyelvészeti kérdésekben (97–98). A szakmai előadások és tudományos ismeretterjesztés pozitív hatása azóta is érzékelhető: a felmérés adatai azt mutatják, hogy a pedagógusok jóval elfogadóbbak lettek a nem standard nyelvváltozatot beszélőkkel szemben (104).

Az ötödik fejezet a nyelvi tolerancia alakításának lehetőségeit, valamint a beregszászi főiskola ezirányú módszertani törekvéseit foglalja össze. A beregszászi pedagógusképzésnek és a főiskola oktatói által tartott továbbképzéseknek fontos részét képezi a nyelvek és nyelvváltozatok iránti tolerancia kialakítása, az additív szemlélet érvényesítése (135). Az intézmény programjában jelenleg erre leginkább az Anyanyelvi tantárgypedagógia, a Szociolingvisztika és a Magyar dialektológia című tantárgyak alkalmasak. A nem magyar szakos diákokat a szabadon választhatóként meghirdetett Nyelv és társadalom című tantárgy vezeti be a témakörbe. A diákok nyelvi-nyelvhasználati tudatosságával több vizsgálat foglalkozott (szakdolgozat is készült e témakörből). Az intézmény nagy hangsúlyt tesz a környezetnyelv és az idegen nyelvek oktatására, az adott

tudományterület magyar, ukrán és angol szaknyelvének elsajátítására (138). Itt említhetjük meg példaként a Gazdag Vilmos által készített szakszótárt (*Magyar-ukrán nyelvészeti szakszótár*. Beregszász–Ungvár, II. RF KMF – „RIK-U” Kft., 2021).

A szerzők az Utószóban megállapítják, hogy az anyanyelvi nevelés megújításához nélkülözhetetlen a tanulók és tanárok nyelvi attitűdjének rendszeres vizsgálata, a tantervek, tankönyvek, módszertani kiadványok és tanórák elemzése. S ami ugyancsak fontos: a tantervkészítés folyamatának átláthatósága és az építő jellegű szakmai vita. Ezekre alapozva lehet új célokat megfogalmazni a magyar nyelv oktatásának ügyében. Jó szívvel ajánlom a kötetet a tanárok, diákok s minden érdeklődő figyelmébe.

Tóth Péter, PhD, ELTE Savaria Egyetemi Központ, thpeter.ung@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5826-0863

Tóth, Péter, PhD, ELTE Savaria University Centre (Hungary), thpeter.ung@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5826-0863

Товт Переп, доктор філософії з галузі мовознавства, Університетський центр «ELTE Savaria» (Будапешт, Угощина), toth.peter@sek.elte.hu, ORCID: 0000-0002-5826-0863